

ontbreekt. Het is gebleken dat de 'enige succesvolle Duitse Revolutie' door jonge tot zeer jonge mensen aan het rollen is gebracht, maar die jongeren verschilden in sociologisch opzicht grondig van elkaar: enerzijds had je de jonge ouders die met hun peuter(s) en bijna zonder bagage naar het westen liepen en zo de betekenis van de grenzen forceerden, en anderzijds waren er de demonstranten, die op een concrete democratisering aandrongen, zonder ideologische onderbouw (een economisch programma ontbrak bv.) maar ook zonder nationalistische behoeften.

De (West)Duitse politiek heeft beide (tegenstrijdige) verlangens - die in eerste instantie wel tot hetzelfde resultaat leidden, nl. de val van de SED - gerecupereerd en in haar eigen prioriteitenlijstje (Kohls tienpunten-programma) ingepast. Het meest onvoorspelbaar was echter de reactie van de oudere, passieve generatie in de DDR, die tot diep in de jaren 70 behoorlijk tevreden was met de risicoloze zekerheid van de DDR-maatschappij. Deze generatie (vooral de oudsten hiervan, de generatie-Egon Krenz) had, dankzij de maatschappelijke voordelen die golden voor mensen met een arbeidersafkomst, 'carrière' gemaakt - in de egalitaire DDR een relatief begrip. Op het topkader na - de leden van het Centraal Comité van de SED, en niet veel meer - was er nauwelijks maatschappelijke ongelijkheid aanwezig, bij deze generatie van vijftigers, die geleerd hadden naar de leiding op te kijken als naar martelaren van alle denkbare proletarische beproevingen (Stalingrad, Buchenwald, de Spaanse Burgeroorlog, enz.). De 'Wende' in de DDR was mogelijk omdat er in die maatschappij een generatieconflict heerste, zoals dat nergens in Europa bestond of bestaat - en voor deze generatiekloof zijn er duidelijke sociologische verklaringen aanwezig, die allemaal in dezelfde richting wijzen.

Wir sind ein Volk

De ineenstorting van de DDR heeft dus niets te maken met Duitsland an sich, maar wel met het groeiende bewustzijn van intellectuelen (de mensen van Neues Forum etc.) en jonge arbeiders en bedienden (de Trabant-emigranten) dat er over het IJzeren Gordijn heen een samenleving was die aan de oppervlakte (taal, familierelaties en zelfbewustzijn) te weinig verschildte van hun eigen omgeving, meer nog: de

jeugd begreep minder en minder waarom er een verschil moest bestaan. Bovendien konden de verwachtingen (democratische en economische) omtrent de realiteit van dat 'andere Duitsland' hen helpen om zich te bevrijden van een ideologisch gesteriliseerde maatschappelijke bovenlaag in eigen land. Die oudere generatie heeft zich een paar maand later gewroken op die jeugdige voortvarendheid, door de slogan 'Wir sind das Volk' te vervangen door 'Wir sind ein Volk' - tot groot jolijt van Kohl, Waigel en de anderen. De emigranten bleven werkloos, en de jonge intellectuelen werden verdacht gemaakt. Niet omdat die intellectuelen Pruisen wilden terugvinden, maar juist omdat Pruisen voor hen niet meer bestond, nooit had bestaan, nooit moest bestaan hebben.

Over het 'Pruisische nationale erfgoed' waren in de jaren '50 en '60 grootse culturele debatten gevoerd, er was gepraat, tussen schrijvers over één heel-Duitse stichting om de schatten van de Aufklärung samen te beheren, maar de cultuurbarbaren in Bonn gingen er zich pas nu voor interesseren, en doen dat nog steeds, op een beangstigend opportunistische wijze die vooral

getuigt van het ontbreken van elke historisch verantwoordelijkheidsgevoel. Dát is het 'centrale probleem van onze tijd': uit welk Duitsland komt de Bondsrepubliek anno '91 voort - uit het Pruisen van het militarisme of uit het Pruisen van de Aufklärung, uit de traditie van politieke soepelheid ('mimicry') van Goethe, of uit het dodelijke zelfbesef van Kleist? Die vraag ontbreekt bij Syberberg, omdat hij dan op zoek zou moeten gaan naar historische oorzaken voor cruciale beslissingen, oorzaken die niets meer met artistiek idealisme of natuurlijkheid te maken hebben. Want dan zou zijn eerste axioma ('de kunst bepaalt de wereld, en niet de wereld de kunst') in het gedrang komen.

Neo-conservatief

De ondertoon in Syberbergs denken is tekenend voor een angstig, pre-modern discours - niet toevallig ontwijkt hij in zijn boek elke confrontatie met de Aufklärung. Hij deinst terug voor de idee dat de democratische instituties en de rechtsstaat hun eigen legitimiteit zelf steeds opnieuw moeten

*Edith Clever
in Die Marquise
von O - Foto
H.J. Syberberg*

